

ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ НА ОСВІТУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

© 2017 КОВАЛЕНКО С. О., КОСКІНА Ю. О.

УДК 336.53

Коваленко С. О., Коскіна Ю. О. Фінансування видатків на освіту в умовах децентралізації

Метою статті є визначення кола проблем фінансування освіти в сучасних умовах проведення реформи децентралізації влади в Україні та розробка напрямів їх вирішення. Проаналізовано основні напрями та стан проведення реформи, місце України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності. Відмічено позитивні моменти децентралізації освіти. Проведено аналіз динаміки видатків бюджету та визначено питому вагу видатків на освіту в загальній сумі видатків бюджету. Поряд з цим окреслено коло основних проблем бюджетного забезпечення освітньої галузі. Запропоновано: підвищити ефективний розподіл фінансових ресурсів на всіх рівнях бюджетної системи; збільшити можливості навчальних закладів щодо залучення додаткових коштів за рахунок освітніх інновацій, розширити список платних послуг, що надаються такими установами; проводити децентралізацію освіти з урахуванням особливостей регіонів, їх виробничого потенціалу, демографічної ситуації та інтересів територіальних громад.

Ключові слова: децентралізація освіти, об'єднана територіальна громада, фінансування освіти, видатки бюджету.

Табл.: 2. **Бібл.:** 15.

Коваленко Світлана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри державних фінансів, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету (пер. Плетньовський, 5, Харків, 61003, Україна)

E-mail: svetalexkov@gmail.com

Коскіна Юлія Олексіївна – магістрантка, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету (пер. Плетньовський, 5, Харків, 61003, Україна)

УДК 336.53

Коваленко С. А., Коскіна Ю. А. Финансирование расходов на образование в условиях децентрализации.

Целью статьи является определение основных проблем финансирования сферы образования в современных условиях проведения реформы децентрализации власти в Украине и разработка направлений их решения. Проанализированы основные направления и результаты реформирования образования, определен рейтинг Украины в мире по индексу глобальной конкурентоспособности. Отмечены положительные моменты децентрализации образования. Проанализированы расходы бюджета Украины и определен удельный вес расходов на образование в общей сумме бюджетных расходов. Вместе с тем очерчен круг основных проблем бюджетного обеспечения образовательной отрасли. Предложено: повысить эффективность распределения бюджетных средств на всех уровнях бюджетной системы; увеличить возможности учебных заведений по привлечению дополнительных финансовых ресурсов за счет образовательных инноваций, расширить список платных услуг, предоставляемых такими заведениями; проводить децентрализацию образования с учетом особенностей развития регионов, их производственного потенциала, демографической ситуации и интересов территориальных общин.

Ключевые слова: децентрализация образования, объединенная территориальная община, финансирование образования, расходы бюджета.

Табл.: 2. **Библ.:** 15.

Коваленко Светлана Александровна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра государственных финансов, Харьковский институт финансов Киевского национального торгового-экономического университета (пер. Плетневский, 5, Харьков, 61003, Украина)

E-mail: svetalexkov@gmail.com

Коскіна Юлія Алексеевна – магістрантка, Харьковский институт финансов Киевского национального торгового-экономического университета (пер. Плетневский, 5, Харьков, 61003, Украина)

UDC 336.53

Kovalenko S. O., Koskina Yu. O. The Financing of the Costs of Education under Decentralization.

The article is aimed at determining the major problems in the financing of education sphere in the current context of the reform of decentralization of power in Ukraine and developing directions for solving them. The main directions and results of educational reform have been analyzed, and the ranking of Ukraine according to the Global Competitiveness Index has been defined. The positive points of the decentralization of education have been noted. The expenditure of the budget of Ukraine have been analyzed and the proportion of expenditure on education has been determined as to the total budget expenditure. Along with this, the main circle of problems of the budget provision for the education sector has been outlined. It has been proposed: to increase the efficiency of allocation of budgetary means at all levels of the budget system; to enhance the possibilities of educational institutions to attract additional financial resources through educational innovation, and to expand the list of paid services provided by such institutions; to decentralize education, taking into account the characteristics of development of regions, their productive potential, the demographic situation, and the interests of the territorial communities.

Keywords: decentralization of education, joint territorial community, financing of education, budget expenditure.

Tbl.: 2. **Bibl.:** 15.

Kovalenko Svitlana O. – PhD (Economics), Associate Professor, Department of Public Finance, Kharkiv Institute of Finance of the Kyiv National University of Trade and Economics (5 Pletnovskiy Lane, Kharkiv, 61003, Ukraine)

E-mail: svetalexkov@gmail.com

Koskina Yuliya O. – Graduate Student, Kharkiv Institute of Finance of the Kyiv National University of Trade and Economics (5 Pletnovskiy Lane, Kharkiv, 61003, Ukraine)

Сьогодні в Україні відбувається процес децентралізації влади, який полягає в передачі значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Окремі постсоціалістичні країни, зокрема Польща, Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, уже пройшли через таку реформу, яка сприяла підвищенню рівня економіки та соціальному розвитку цих країн, особливо сільських регіонів.

З 2014 р. в Україні проводяться послідовні кроки щодо сприяння децентралізації та утворення спроможних територіальних громад, головним з яких є ухвалення базових нормативних документів щодо територіально-адміністративного устрою та повноважень місцевого самоврядування. Результатом вдалого реформування має стати фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад будувати якісні дороги, мати ефективне медичне обслуговування, фахову освіту для учнів всіх рівнів.

Сьогодні особливої уваги заслуговує процес децентралізації освіти, який полягає в передачі повноважень і відповідальності за управління освітою та фінансування освіти демократично обраним органам місцевого самоврядування і школам, при цьому, важливі повноваження щодо визначення освітньої стратегії країни та загального напрямку освітньої реформи залишаються на рівні національного уряду, зокрема Міністерства освіти і науки. Таким чином, децентралізована система освіти функціонує через співпрацю та координацію діяльності багатьох незалежних інституцій, кожна з яких має законодавчо визначену сферу автономії [8].

Слід зауважити, що одним із сучасних пріоритетних завдань кожної об'єднаної територіальної громади є організація сфери освіти та управління нею. Тому органам місцевого самоврядування варто взяти на себе поряд з іншими бюджетними повноваженнями й відповідальність за управління системою освіти в кожній об'єднаній територіальній громаді. Досить важливо при цьому забезпечити якісну роботу місцевого керівництва, адже саме від неї напряму залежить ефективна організація системи управління освітою та її фінансування.

Дослідженню проблем фінансування закладів освіти присвячені праці таких учених, як Бенюк Л., Котикова О., Полозенко Д., Урусова З. Однак сьогодні необхідно продовжувати дослідження проблем фінансування освітньої галузі в умовах проведення реформ децентралізації влади.

Мета статті – визначення кола проблем фінансування освіти в сучасних умовах реформи децентралізації влади та розробка напрямів їх вирішення.

Освіта – це суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання і добробуту суспільства [5].

Проведення реформ у галузі освіти є актуальною проблемою сьогодення через кілька причин, а саме: недостатній рівень фінансування освітньої галузі; неефективне використання наявних фінансових ресурсів; недосконале правове забезпечення; застаріла матеріально-технічна база; висока вартість кредитування; несприятливий інвестиційний клімат; відтік кваліфікованих спеціалістів за кордон та інші.

Крім того, доцільно постійно оновлювати зміст освіти та організацію навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень, що також потребує певних фінансових затрат [7].

Так, за даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна посіла достатньо високе місце за кількістю осіб, які здобувають вищу освіту, проте за показниками її якості, взаємозв'язку між освітніми закладами та бізнесом, впровадження інноваційних технологій у виробництво, здобутків академічних, зокрема гуманітарних, наук Україна перебуває на досить низьких позиціях [12]. Індекс глобальної конкурентоспроможності України за складовими освітньої сфери наведено в *табл. 1*.

У сучасних умовах проведення реформи в Україні одним із надскладних завдань для об'єднаних територі-

Таблиця 1

Рейтинг України в галузі освіти

Складові індексу глобальної конкурентоспроможності	2014–2015 рр. (144 країни)	2015–2016 рр. (140 країн)	2016–2017 рр. (138 країн)
Початкова освіта:	32	34	50
якість початкової освіти	40	45	51
зарахування до початкової освіти	31	33	57
Вища освіта і професійна підготовка:	40	34	33
зарахування до закладів середньої освіти	41	39	53
зарахування до закладів вищої освіти	13	14	11
якість освітньої системи	72	54	56
якість математичної та природничої освіти	30	38	27
якість шкіл менеджменту	88	87	93
доступ до Інтернету в школах	67	44	35
доступність науково-дослідних і навчальних закладів	84	78	77

Джерело: складено за [9].

альних громад є створення функції управління освітою. До об'єднання громад управлінням освітою в селах і селищах займалися відділи освіти районних державних адміністрацій, які є елементами вертикалі державної виконавчої влади у сфері освіти. Функції виконавчих органів сільських і селищних рад у сфері освіти були мінімальними та полягали в реалізації другорядних завдань для забезпечення шкіл. На відміну від райдержадміністрацій, органи місцевого самоврядування об'єднаних громад є автономними та мають всі повноваження, у тому числі у сфері управління освітою. Але серйозним викликом є їхня інституційна слабкість, яка ускладнюється тим, що процес укрупнення адміністративних одиниць реалізується в сільських регіонах України [6].

Метою процесу реформування освіти та змін у цій сфері має стати не лише економія фінансових ресурсів, але й висока якість освітніх послуг як для платників податків, так і для замовників цих послуг.

Сьогодні в рамках реформи для підвищення якості освіти, раціонального та ефективного використання ресурсів, модернізації навчальних закладів розпочато реорганізацію системи освіти в сільській місцевості. Замість моделі «школа на кожне село» впроваджується система опорних шкіл (*hub-school*) та їхніх філій. При цьому приділяється увага дотриманню таких умов: початкова школа максимально наближена до місця проживання дитини; наявність навчального закладу, що може виконувати функції опорного; розвиток необхідної інфраструктури та доведення учнів і вчителів до опорної школи [15].

Однак процес створення опорних шкіл в Україні лише починається, він може бути досить довготривалим і таким, що потребує додаткового фінансування з державного бюджету, а вибір на місцевому рівні закладів освіти, що в перспективі стануть опорними, потребує проведення поглибленого аналізу мережі загальноосвітніх установ, розроблення можливих сценаріїв, підготовки проектів опорного закладу на конкурс тощо [3].

Крім того, проводячи оптимізацію мережі закладів, необхідно враховувати фактичну завантаженість шкіл учнями, завантаження площ класних кімнат, демографічну ситуацію та виробничий потенціал у районі, кількість та кваліфікацію педагогічного персоналу.

Виконавчі органи об'єднаної громади здійснюють свою діяльність в інтересах місцевих жителів, які їх обрали, відповідно до чинного законодавства. Законодавчі акти визначають їхню компетенцію, фінансові повноваження, відповідальність, доходи. При цьому міністерства здійснюють управління децентралізованою системою освіти через розроблення законодавства, прийняття освітніх норм і стандартів, через спеціальні, цілеспрямовані програми розвитку, відповідають за розроблення та затвердження формули визначення розміру освітньої субвенції від державного бюджету місцевим бюджетам, а також за різноманітні фінансові програми, зокрема щодо інвестицій або забезпечення освітніх закладів шкільними автобусами.

Згідно із Законом України «Про освіту» [1] держава має забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в об-

язі не менше 10 відсотків національного доходу. Законом також визначено додаткові джерела фінансування освіти: кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; плата за надання додаткових освітніх послуг; кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; дотації з місцевих бюджетів; дивіденди від цінних паперів.

На співвідношення між бюджетним і небюджетним фінансуванням освіти впливають численні фактори: темпи економічного розвитку, наявність бюджетних ресурсів за адекватної державної політики у сфері освіти, форма власності навчального закладу. Обмеженість обсягів бюджетного фінансування зумовлює наявність платних послуг у фінансуванні закладів освіти [11].

Зуважимо, що до найважливіших проблем бюджетного забезпечення галузі освіти, що потребують першочергового вирішення, належать: існування необґрунтованої мережі закладів освіти, яка не відповідає сучасній демографічній ситуації та сприяє нерациональному використанню державної власності та зниженню якості наданих послуг; відсутність можливості покращення реального матеріального стану закладів освіти за рахунок держави та приватних інвесторів; перехід до фінансування освіти за рахунок освітньої субвенції супроводжується нерегульованістю процесу; перерозподіл повноважень між бюджетами різних рівнів, що зумовлений процесами децентралізації, не підкріпленій відповідними змінами фінансових надходжень до цих бюджетів [4].

Видатки Зведеного бюджету України на сферу освіти протягом останніх чотирьох років мали змінну тенденцію, що підтверджують дані *табл. 2*. Однак практично незмінно видатки на освіту складають найбільшу частину в структурі видатків зведеного бюджету за останні роки.

Варто зауважити, що у 2016 р. бюджетна забезпеченість одного учня в Україні становила 9,3–10 тис. грн, або 350–400 дол. США, тоді як у Європейському Союзі цей показник становить 6,8 тис. євро. Витрати на одного студента в Україні складають 1000–1300 дол. США, тоді як у США і Канаді – 28–30 тис. дол. США, у Великій Британії та Франції – 16–18 тис. дол. США. Також значно нижчим, ніж у державах – членах Європейського Співтовариства та інших державах в Україні залишається рівень оплати праці працівників закладів освіти. Так, посадовий оклад доктора наук, професора у 2015 р. в Україні становив 134 дол. США, тоді як у Чехії – 1800 дол. США, у Польщі – 2800 дол. США, а в Китаї – 3100 дол. США [2].

Отже, зазначені дані свідчать про недостатній рівень фінансування освітньої галузі та підтверджують необхідність розробки ефективної системи фінансування освіти, спрямованої на забезпечення належної якості підготовки фахівців, яка передбачатиме: створення

Видатки Зведеного бюджету України

Вид видатків	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Освіта	100110	19,1	114193	16,8	129435	15,5	175868	17,6
Пенсії	79813	15,3	99587	14,7	147611	17,7	147680	14,8
Соціальний захист	58192	11,1	76753	11,3	110719	13,2	124011	12,4
Відсотки за запозиченнями	49435	9,4	86173	12,7	96105	11,5	112030	11,2
Медицина	57150	10,9	71001	10,4	75409	9,0	95046	9,5
Правоохоронні органи	44865	8,6	54963	8,1	72057	8,6	80324	8,0
Збройні сили	27365	5,2	52016	7,7	59357	7,1	68760	6,9
Чиновницький апарат	27411	5,2	31470	4,6	38028	4,6	55349	5,5
Транспорт	18777	3,6	31110	4,5	29262	3,5	39213	3,9
Інші галузі економіки	9653	1,9	17188	2,5	28888	3,5	37145	3,7
Культура і спорт	13858	2,7	16228	2,4	16885	2,0	23033	2,3
Комунальне господарство	17809	3,4	15700	2,3	17548	2,1	19447	1,9
Сільське господарство	5868	1,1	6063	0,9	5782	0,7	12592	1,3
Охорона довкілля	3482	0,7	5530	0,8	6255	0,7	8048	0,8
Паливно-енергетичний комплекс	9339	1,8	1896	0,3	2249	0,3	2111	0,2
Усього	523126	100	679871	100	835590	100	1000659	100

Джерело: складено за [14].

прозорого ринку надання освітніх послуг; залучення значних додаткових фінансових інструментів, у тому числі кредитних ресурсів, під гарантії держави; перехід від ідеології дотацій до ідеології інвестування в освіту; стимулювання постійної мотивації учнів та студентів до якісного навчання.

У сучасних умовах варто визначити мінімальний розмір видатків державного або місцевих бюджетів для забезпечення обов'язкової освіти одного здобувача освіти в межах державних стандартів освіти, які повинні стати обов'язковими для усіх засновників навчальних закладів, незалежно від форми власності; відновити дію державних цільових програм, спрямованих на придбання шкільних автобусів, забезпечення сучасними засобами навчання, оновлення матеріально-технічної бази, тощо [13].

Також розподіл бюджетного фінансування повинен враховувати показники якості освіти і здійснюватися на формульній основі. Для цього необхідно запровадити незалежний контроль якості освіти в навчальних закладах різних рівнів та напрямів підготовки. Особливу роль повинна відігравати система контролю щодо ефективності використання державних фінансових ресурсів, а також вивчення світового досвіду реформування галузі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, освіта і наука у XXI столітті є стратегічним ресурсом держави, найголовнішим чинником підвищення якості людського капіталу, генерації нових ідей, запорукою побудови інноваційної та конкурентоспроможної економіки [2].

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що проблеми фінансування освіти в контексті проведення децентралізації в Україні потребують негайного вирішення. Адже фінансування галузі освіти й науки є визначальним фактором конкурентоспроможності держави в сучасній світовій економічній системі, незалежно від рівня забезпеченості природними ресурсами та обсягів власних ринків, і є найважливішою інвестицією [10, с. 169].

Так, основними кроками реформування освіти на шляху до загального економічного зростання країни вважаємо:

- 1) забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів як на державному, так і на місцевому рівнях для підтримання належного стану матеріально-технічної бази освітніх установ;
- 2) організацію постійного моніторингу та контролю цільового використання виділених на освітню галузь бюджетних коштів;
- 3) залучення грантів міжнародних технічних програм, створення громадських об'єднань, які можуть мобілізувати ресурси міжнародних програм, що, своєю чергою, може стати додатковою грошовою підтримкою для органів місцевого самоврядування;
- 4) розширення можливості навчальних закладів залучати додаткові кошти за рахунок освітніх інновацій; розширення списку платних послуг, що надаються установами освіти;
- 5) запровадження комплексного підходу в реформуванні, який включає дошкільну, шкільну, позашкільну, професійну освіту;
- 6) стимулювання постійної мотивації учнів та студентів до якісного навчання;

7) проведення децентралізації освіти з урахуванням особливостей регіонів, їх виробничого потенціалу, демографічної ситуації та інтересів територіальних громад. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

2. Постанова Верховної Ради України «Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» від 12.07.2017 р. № 2133-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2133-19/print1500562467735193>

3. **Беновська Л. Я.** Формування опорних шкіл в умовах реформування місцевого самоврядування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2. С. 32–37.

4. **Беновська Л. Я.** Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 121–129.

5. Видатки бюджету на освіту та основи їх фінансування. URL: http://studopedia.su/16_11992_vidatki-byudzhetu-na-osvitu-ta-osnovi-ih-finansuvannya.html

6. Децентралізація заради демократії – Україна 2014–2018. URL: <http://sklinternational.org.ua/ua/education/>

7. **Котикова О. І.** Фінансування системи освіти в Україні: стан та тенденції. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2012. Вип. 4 (1). С. 18–24.

8. Освіта в громадах: окремі аспекти децентралізації влади в Україні. URL: <http://oleksandria-mkppon.kr.sch.in.ua/Files/downloads/osvta-u-gromadah-1.pdf>

9. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016–2017. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>

10. **Полозенко Д.** Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України (1992–2008). Київ: НДФІ, 2008. 392 с.

11. **Урсуова З. П.** Роль держави у фінансуванні освіти в Україні. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. Сер.: Економічні науки. 2013. № 4. С. 136–142.

12. Фінансування освіти: скільки, кому і як? URL: <https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-.html>

13. Фінансування середньої освіти: проблеми та перспективи. URL: https://zaxid.net/finansuvannya_serednoyi_osviti_problemi_ta_perspektivi_n1411422

14. Ціна держави. Видатки бюджету України. URL: <http://www.cost.ua/budget/expenditure/>

15. Що варто знати про опорні школи. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/272-qqq-16-m11-25-11-2016-shcho-neobhdno-znati-pro-oporn-shkoli>

REFERENCES

Benovska, L. Ya. "Formuvannya opornykh shkil v umovakh reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya" [Formation of reference schools in the context of reforming local self-government]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 2 (2016): 32-37.

Benovska, L. Ya. "Problemy biudzhethnoho zabezpechennia osvity v konteksti detsentralizatsii upravlinnia" [Problems of budgetary provision of education in the context of decentralization of management]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2016): 121-129.

"Detsentralizatsiia zarady demokratiï – Ukraina 2014-2018" [Decentralization for the sake of democracy – Ukraine 2014-2018]. <http://sklinternational.org.ua/ua/education/>

"Finansuvannya osvity: skilky, komu i yak?" [Financing education: how many, who and how?]. <https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-.html>

"Finansuvannya serednoyi osvity: problemy ta perspektivy" [Funding for secondary education: challenges and perspectives]. https://zaxid.net/finansuvannya_serednoyi_osviti_problemi_ta_perspektivi_n1411422

Kotykova, O. I. "Finansuvannya systemy osvity v Ukraini: stan ta tendentsii" [Financing of the education system in Ukraine: state and trends]. *Visnyk ahrarynoi nauky Prychornomor'ia*, no. 4 (1) (2012): 18-24.

[Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

[Legal Act of Ukraine] (2017). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2133-19/print1500562467735193>

"Osvita v hromadakh: okremi aspekty detsentralizatsii vlady v Ukraini" [Education in Communities: Some Aspects of Decentralization of Government in Ukraine]. <http://oleksandria-mkppon.kr.sch.in.ua/Files/downloads/osvta-u-gromadah-1.pdf>

Polozenko, D. *Finanova polityka v umovakh transformatsiinoi ekonomiky Ukrainy (1992–2008)* [Financial Policy in the Transformation Economy of Ukraine (1992–2008)]. Kyiv: NDFI, 2008.

"Pozytsiia Ukrainy v reitynhu krain svitu za indeksom hlobalnoi konkurentospromozhnosti 2016-2017" [The position of Ukraine in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2016-2017]. <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>

"Shcho varto znaty pro oporni shkoly" [What you should know about the base schools]. <https://www.pedrada.com.ua/article/272-qqq-16-m11-25-11-2016-shcho-neobhdno-znati-pro-oporn-shkoli>

"Tsina derzhavy. Vydatky biudzhetu Ukrainy" [Price of the state. Expenditures of the budget of Ukraine]. <http://www.cost.ua/budget/expenditure/>

Urusova, Z. P. "Rol derzhavy u finansuvanni osvity v Ukraini" [The role of the state in financing education in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva*. Ser.: Ekonomichni nauky, no. 4 (2013): 136-142.

"Vydatky biudzhetu na osvitu ta osnovy yikh finansuvannya" [Budget expenditures on education and the fundamentals of their financing]. http://studopedia.su/16_11992_vidatki-byudzhetu-na-osvitu-ta-osnovi-ih-finansuvannya.html